

Йордан Йовков

Едно време

Димитър Медара от Сърнено, някогашен хергеледжия при хаджи Петра, беше дошел, както правеше сегиз-тогиз, да се види с чича Митуша. Те си поприказваха доста време (с Медара не можеше да се говори за друго, освен за коне и за хергели), след туй чичо Митуш отиде да види някаква работа в дама, а Медара остана сам да го чака на сундурмата.

Медара беше близо осемдесетгодишен, много по-млад от чича Митуша, запазен, здрав, с червено лице, на което, като че ли неистински, стояха бели мустаци и бели вежди. Веждите му бяха почти толкоз дебели, колкото и мустаците. Отвесно на челото му, към носа, се спущаше дълбока гневна черта, но затуй пък около устните му, под мустаците, играеше весела усмивка. От това лицето му изглеждаше и начумерено, и, в същото време, закачливо весело.

Облечен беше някак особено. Най-напред се хвърляше в очи късото му кожухче без ръкави, напъстрено със зелени и червени шарки от мешин – листа, цветя, птичета, изкусна и тънка работа, като везба. Изглежда, че това кожухче беше скъпа и драга дреха за Медара. Изпод белите и широки ръкави на ризата му се подаваха жилестите му ръце, които той беше сложил върху дръжката на дряновата си тояга. Медара не носеше потури, а бозяви шаечени панталони, тесни около колената и прасците като беневреци. Носеше и вехта черна шапка и червен пояс, над който имаше лек кожен селяхлък. Но най-чудното нещо у него, което караше ония, които го срещаха, да го изглеждат и да се позасмиват, беше един черен, много дълъг хергеледжийски камшик, насъбран като въже и закачен отстрана на кръста му. Медара нямаше нужда от тоя камшик, нито бяха останали вече някъде хергели, но той го носеше, както някой стар воин носи сабята си, за спомен на некогашното си занятие и най-вече – за спомен на младините си. Около шията му беше завито червено шалче – не за да му държи топло, а за да крие белега от голямата заздравяла рана на врата му. По същата причина, когато говореше, Медара имаше обичай да държи ниско брадата си, към гърдите.

Сега, като остана сам, Медара чертаеше нещо по земята с върха на бастуна си, замислен, усмихнат.

Кои хергеледжии са по-добри, татарите или моканите? – мислеше си той, защото тъкмо за туй бяха приказвали преди малко с чича Митуша. – Добри са и едните, и другите. Моканите по траят на студа, това си е. Той, моканинът, метва на гърба си един кожух, ама кожух – отвътре вълна и отвън вълна, – а отдолу под него е само по една риза. Татарите, кога се пазаряха, искаха и по един чифт ботуши. Добри ездачи бяха.

Медара попоклаща глава и се усмихва повече: като е дума за добри

ездачи, добър ездач беше той, Медара – както препуска коня, можеше да се наведе и да вземе мочугата от земята. А като се хванеше на бас, можеше да дигне от земята и една бяла меджидия...

Сега вече пред очите на Медара се явява черен, огнен жребец. Она буен жребец на хаджи Петра, от който му остана тая рана на врата. Повече от четиридесет години има оттогава, а Медара не е забравил нищо. Ето ги същите места, същото равно поле наоколо. Като да е било вчера...

* * *

Нито много едър, нито много дребен беше тоя жребец, черен, без ни един бял косъм, с гъста, дебела грива, метната въз една страна. При гърдите гривата висеше до над краката му. Грива падаше и въз челото му, над очите, погледът му беше див, пламнал. Не обичаше да го гаят и като че не забелязваше хората наоколо си.

А между хора той биваше само зимно време – тогаз го отделяха от хергелята и го хранеха на ясла. Между многото си коне хаджи Петър имаше и друг един жребец, кулест – жълтеникавочервен, с белезникава грива. Тоя жребец, наперен, гиздав, чист, много бързо затлъстяваше и когато го водеха на кладенеца, влачеше слугите със себе си, цвилеше, играеше, стъпяше като на пара.

Черният жребец вървеше, както си вървеше винаги – бързо, с протегната напред глава, като от време на време наостряше уши, и тогаз изглеждаше особено красив. Той не се изправяше на задните си нозе, не влачеше слугите, не цвилеше. Изглеждаше спокоен, но цял тръпнеше, гризеше нервно юздата, около очите му се виждаха кървави ципи. И хвърляше бързи светкавични погледи към кулестия.

Веднаж слугите ги изтърваха, уж случайно, и жребците се сбиха. Сборичкването беше кратко, защото хаджи Петър се развика от чардака. Слугите се спуснаха да ги разтърват. Като змия черният жребец беше се впил в кулестия, а когато слугите го отпъдиха, той свари да се обърне и два пъти ритна със задните си нозе кулестия. Един страшен удар, който, ако беше малко по-отдалечко, за да разгърне силата си, можеше да осакати и да убие и най-якия добитък. След тоя удар кулестият доста време мълча и не изцвили.

От тоя ден, както се случва, когато се явят двама борци, слугите се разделиха надве: едните бяха на страната на черния жребец, другите – на страната на кулестия. И за да ги приготвят за една решителна среща, която кога да е трябваше да стане, хранеха ги колкото се може по-добре:

като се вядяха на ечемик, даваха им жито, вместо жито – овес. Плетяха гривите и опашките им, за да се накъдрят, а за да лъщи козината, им, след като ги очешеа и очистяха добре, намазваха ги леко с дървено иасло. Опитваха и друго средство: туряха в зобтаако бяха си приготвили от лятото, по кривач копривено семе. От него козината на конете става лъскава като коприна. Двата жребци ги държаха в най-тъмните ъгли на обора, защото колкото по на тъмно стояха, толкоз по-люти и по-буйни биваха, когато излезеа навън.

Веднаж хаджи Петър – той беше млад тогава, с млада булка – поиска да иде на черква в Сърнено. За да се покаже и погордсепред хората, както прилича на богат чифликчия, в новата и писана каруца, с пружинена седалка отзад, впрегнаха двата жребци, кулестия и черния. Туриха им нови хамути, с пискюли, с бели копчета, на шиите им – гerdани от сини мъниста, червени ширити отстрана на юздите и по опашките им. На единия гривата беше разчесана наляво, на другия – надясно. Когато в каруцата и двата коня са жребци, онова, което гъделичка славолубието на човека, е туй, че наблизат ли да влязат в някое село, те захващат да цвилят и да играят, наперени, с извити шии, с гъсто разпуснати гриви.

За да не се карат, вързаха една тояга помежду им, между главите им, отдолу под юздата, колкото да не се стигат. С голям салтанат отидоха и се върнаха, без да се случи нещо. Но когато ги разпрягаха, не можаха да ги запазят: двата жребци, които и без туй през всичкото време бяха се усещали, настръхнали и наежени, хвърлиха се един върху друг, изправиха се на задните си нозе, зареваха като зверове...

Отпосле слугите още един-два пъти, все уж случайно, ги изпущаха и жребците се сбиваха. Тъй те още повече се намразваха. Кулестият беше много затлъстял, закръглен като бъчва. Повечето от слугите все на него се радваха, все него хвалеха. Наричаха го „аслан“, „царски кон“, „змей“. На черния жребец, заради лошия му нрав (той се опитваше да хапе и да рита), прикачваха само лоши имена: „холера“, „циганин“, „клепоух“, „черен дявол“...

Но черният жребец не искаше да има много вземане-даване с хората. Той нито им се умилкваше, нито пък лошото му чувство към тях траеше дълго. Беше потопен сякаш в свои вътрешен живот, от който, ако се опитаха да го извадят, се дразнеше. Често пъти, както стоеше пред яслата и ядеше, той трепваше, преставаше да дъвчи и, с подигната глава, като държеше стиската сено в устата си, той се заслушваше. В тъмнината на обора светеха само черните му очи, пзпълнени с някаква тъга. Нищо не чуваше той, колкото и да се заслушваше. И пак започваше да хрупа

сеното, като в очите му все се таеше някаква мисъл.

Понякога, нощно време, сред вятъра и вилицата, която бучеше навън, долитаха далечни, неясни звуци. Черният жребец слушаше с дигната глава. И ето, ясно се чуваше звънец, изцвилваше кон. Връщаше се хергелята. Очите на черния жребец пламваха, той захващаше да се върти на мястото си, да цвили. Не се успокояваше вече ден-два. И старите и кротки коне, Алчо и Божко, както си дремеха, чудеха се на това безпокойство, което трае тъй дълго време.

Дохождаше пролет и черният жребец тръгваше с хергелята. Него време нивите бяха малко, повечето мера беше само трева буренак, из който често звънци се чуваха, но добитък не се виждаше. Сто и повече кобили имаше хаджи Петър в хергелята си. Понякога, на някое по-откритото място, хергелята се появяваше и шумно наизлизваше като из гора: тъмни-тъмни редици от коне, които махат глави, за да се бранят от мухите, пръхтят. Гърмят тежки; звънци; едни са железни хлопки, които звънят глухо и тъпо, други са тучени, с висок и мелодичен глас. Не всяка кобила знае да носи звънец, те са окачени на най-едрите и най-стари кобили: широки, с големи търбуси, но все пак пъргави и плахи, с чорлава грива и светли очи. По-младите са по-тънки, по-стройни. Има всякакви: червени, черни, кулести. Някъде, между кобилите с по-тъмен косъм, ще премине някоя бяла кобила или някоя пъстра, наполовина бяла и наполовина черна, каквито са цирковите коне. Тия оправени кобили, с лъснати гърбове и дълги опашки, не се задържат на едно място: както пасат, все вървят, звънците все бият. Някъде ще заприпка тънкокрако конче и тънко ще изцвили – тозчас топло и майчински нежно ще изхъри някоя кобила. А ето, откъм най-отдалечения край на стадото, през зелената трева, се задава черният жребец. Той препуска с бърз, ситен тръс, с дигната глава и развяна грива, и цвили. Опашката му се бие ту в единия, ту в другия хълбок. Като дойде наблизко, той започва да пасе, но пак е неспокоен: с отскубнатата зелена трева в устата си, той подига глава, вира се надалеч, очите му горят.

Като всички кобили от стадото, и той е оправен, защото трева има много, козината му лъщи, черна и синкава, каквото е черните грозде, каквито са перата на гарвана. Той все гледа, стиснал зелената трева в устата си. Ноздрите му трептят. Изпод кожата са набъбнали жили, като пиявици, цялото му стройно тяло е напрегнато, тръпнещо от сила, окрилено сякаш. Наблизко стърчат високи овчи опашки с едри жълти цветове, по-нататък като стена се изправят зелени тръни, а зад тях – широко, широко поле...

Черният жребец е толкова лют и ревнив, че ако се случи да мине наблизко из пътя някоя каруца, той, със своя бърз и ситен тръс, излиза от хергелята, спуска се като зло куче върху конете на каруцата и иска да ги дави. Трябва хората да слизат и като викат и махат с камшика, да го пропъждат настрани.

Когато хергелята слиза на водопой, черният жребец е начело и я води. Той е нашрек, той я пази, както овчарят пази овцете си. Една нощ върху хергелята налетяха вълци. Медара се случи назад и още отдалеч чу, че кобилите затрополиха, малките кончета зацвилеха, а майките им хрипкаво и загрижено им се обаждаха, както правят, кога има опасност. Медара препусна коня си и като настигна хергелята – имаше слаба дрезгавина от заездите, – видя, че кобилите бяха са наредили в кръг с главите навътре – там бяха малките кончета – и със задниците си, обърнати навън, бяха готови да се бранят с копитата си. Наоколо, като пръхтеше с разширени ноздри и се оглеждаше, препускаше черният жребец. Но вълците бяха избягали.

Все по това време, през пролетта, докато тревата беше още зелена, черният жребец има още една среща с кулестия. Веднаж, привечер, от двора на чифлика изскочи кулестият. Той беше с къс повод, изглеждаше, че се е откъснал и избягал. Един-двама слуги, като се криеха край стените на дама, за да не ги види хаджи Петър, гледаха подир жребца, но не отиваха да го завърнат. С дигната глава и развята опашка, като цвилеше, кулестият се понесе в красив отмерен галоп по зеленото поле право към хергелята. Той е вече близо, делат го двесте-триста крачки.

И ето, от противната страна, от хергелята, изскача черният жребец. И той пропуска бързо, и него-вата грива е развята и опашката издигната. Двата врага не губят време, както друг път, да се душат, да тупат с предния си крак и гневно да цвелят, а направо се нахвърлят един на друг. Смъртна омраза ги изпълва, ушите им са свити, зъбите им, гъсто наредени и изострени като длета, притракват. Те ту се изправят на задните си нозе един срещу други, също като хора, кога се борят, ту коленичат, като всеки гледа да захапне другия за някое слабо и незащитено място. Пръхтят, пъшкат, дишат тежко, зъбите им тракат като клещи. Борбата е мълчалива, но свирепа и трае дълго. И единият, и другият се обливат в пот, по кожата и на двата потича гъста, черна кръв.

Както пасат, някои от кобилите подигат глави и поглеждат към двамата мъжкари, които се късат един други, но скоро ги забравят. Някои по-стари кобили, любопитни, с вторачени очи, правят няколко крачки към тях, но и те се връщат. И ето че кулестият, по-тлъст и по-тежък,

започва да се полюлява, като че ще падне, успява да се откопчи и удря на бяг. Черният жребец го гони и дето го стигне, захапва го за хълбока. Изведнаж той се спира, наостря уши и внимателно гледа след кулестия, като че иска да се увери в бягството му. След туй, пак тъй тичешката, се връща към хергелята.

Като пренепуска и държи главата си близо до земята, току пред копитата на предните си крака – така той плаши кобилите, че ще ги ухапе, и главата му, суха, със свити уши, прилича на змийска, – той завръща хергелята, прибира я също като пастир и я подгонва пред себе си. А в туй време слугите водят към чифлика кулестия жребец, изхапан и окървавен, като че давен от вълк. От чардака хаджи Петър го съглежда и махва с ръка – да го закарат в обора, та да не го гледа. И той сам не можа да прости тоя срам на кулестия: като позаздравяха раните му, прати го на пазаря и го продаде.

Черният жребец скиташе из полето с хергелята, от ден на ден ставаше по-неукротим, по-див. Дохождаха горещините и козината му не биваше вече тъй чиста, често напращена, често сплъстена от засъхналата пот, в гривата му бяха се налепили тръни. И сух беше, тънък, над очите му имаше трапчинки, но погледът му гореше.

– Гаче не е кон, а звяр! – казваше Медара.

Имаше в хергелята десетина млади тригодишни жребчета, трябваше да ги продадат, защото черният жребец щеше да ги изпояде. Той гонеше от хергелята дори и кобилките, които бяха от неговата кръв (конете пазят много роднинството). Не стига туй, той започна да гони от хергелята и коня на Медара. А той беше хрисимо и кротко животно. Тук вече двамата, Медара и жребецът, се сблъскаха един с друг. За първи път Медара погледна жребеца без усмивка, с лошо око.

Често бяха питали Медара: спят ли конете? Кога спят? Как спят? То се знае, че и конете, също като хората, имат нужда от сън. Спят най-вече сутрин, като изгрее слънцето, като понапече. Спят най-често на крака. Медара си спомня всичко туй, защото тъй започна между него и жребеца враждата, която едва не го погуби.

Цяла нощ кобилите газиха из тревата, пръхтяха, пасоха. Призори небето на изток се зачерви, над полето плувна тънка синкава мъгла, като дим, тревата натежа и се намокри от росата. Без да пасат вече, конете от хергелята се повъртяха, докато изгреселънце, докато се постопли, след туй задрямаха. Някои кобили легнаха. Малките кончета бозаеха от майките си. Звънците млъкнаха. Медара слезе от коня си, пусна го да пасе, както си беше със седлото, а сам той си легна да поспи.

Почивката на конете не трае много. След час, час и половина около Медара беше тихо. Тъкмо тишина го събуди, той се стресна и скочи: като пръхтяха и цивилеха, кобилите бяха нагазили пак из буренака. На мястото, дето беше по-рано хергелята, стоеше само конят на Медара. И чудно нещо: конят не мърда, стой като закован. Медара дохожда при него, конят го гледа, но пак стои, единият му преден крак виси във въздуха, на коляното кожата е обелена от удар. Медара разбра: жребецът беше ритнал коня и беше му счупил крака.

– Добре тогаз – каза Медара. – Сега пък ти ще ме носиш.

Той свали седлото на коня, остави го да пасе и да оздравя, както може, а хвана жребца (Медара беше голям майстор на ласо) и тозчас го оседла. Добрият хергеледжия трябваше, като се наведе от седлото, докаато конят му се носи в най-силен бяг, да може да вземе мочугата от земята. Защото камшикът си е камшик – хергеледжиите наистина носеха дълги по три-четири метра камшици, но с тях много нещо не можеше да се направи. С тия камшици, на края на които имаше конски косми, можеше да се плющи – конете кога се плашат, кога не. Тогава хергеледжиията посяга и откача от седлото мочугата. Тя е къса, здрава тояга, с топка на края, същински боздуган и на една ремъчка се закача и виси на седлото. Мочугата е оръжието и силата на хергеледжиията. Като я завърти и захвърли, тя лети с топката напред, като стрела, и тежко на оная кобила, връз чийто гръб падне. Към това място вече, гдето мочугата е паднала, се носи на коня си хергеледжиията, навежда се, изправя се пак и мочугата е в ръката му. И той пак лети напред към гъстите редицина конете.

Всичко това Медара го правеше най-изкусно със своя кон. Опита се да го направи и с черния жребец: когато го обърнеш назад, гърбом към хергелята, каквото и да правеше, жребецът не пристъпваше ни крачка напред. Медара се сърдеше, шибаше го с камшика, Жребецът скачаше, бърхтеше се, ставаше само вода, но не пристъпваше ни крачка. Тогаз Медара препускаше подир хергелята, хвърляше мочугата си и я дигаше от земята. След туй пак искаше да накара жребца да се отдели от хергелята – и не успяваше.

Това се повтаряше всеки ден. Медара не отстъпвате, но и жребецът не се подчиняваше. Медара чувствуваше как жребецът още се бои от него, но как го начразва: гледа го изпод замрежените си с грива очи с тежък, огнен поглед, потръпва и вирва глава, когато му се качва.

– Какво ще правиш? – говореше Медара със стиснати от яд зъби. – Да искаш да ме хвърлиш, не можеш, да хапеш – зъбите ти ще избия. Какво ще правиш?...

Все пак Медара беше пасъл толкоз години коне и разбираше, че онуй, което жребецът искаше, то беше да го остави да си ходи с хергелята. Че е бил по-рано между хора, на ясла, в обор – всичко туй той като че беше го забравил. Свикнал беше да гази росната трева до гърди, да го къпе дъжд, да го всевятър, да е без седло, без юзда, свободен като всички други коне от стадото. Към туй се стремеше с цялото си същество. Само привычката, като тънка нишка, го привързваше към човека, към подчинение. Но и тая нишка можеше да се скъса.

Медара разбираше всичко туй, но не отстъпяше.

„Ще го накарам да ме слуша, че тогаз ще кажа на чорбаджията да ми даде друг кон“ – мислеше си той.

Когато слизаше да си почине, Медара оставяше жребеца да пасе, но го държеше на въже. Той имаше железен кол, забиваше го в земята и за него връзваше коня. Но една вечер той слезе, колкото да изпуши една цигара, и затуй взе въжето в ръка, а за да може да си направи цигарата, завърза го на едната си ръка. Направи глупост, която му струваше скъпо.

Като изпуши цигарата си, Медара поиска да подремне. Задушно беше, святкаше се. Идеше дъжд, но беше още далеч. Медара не усети как заспа. Изведнъж нещо го дръпна, удари го о земята, издигна го, пак го блъсна. Медара като че се намираше сред огън – широки светкавици блясваха, после пак ставаше тъмно, пак светваше. Напред се чуваше тътен на копита – хергелята беше подплашена (хергелите най-много се плашат от сухи светкавици), а след нея бягаше жребецът и влачеше Медара за ръката.

Въжето не беше по-дълго от десетина метра и на това разстояние, докато грееха светкавиците, Медара можеше да види жребеца и както беше пообърнат малко назад, дръпнат от въжето, можеше да види и блесналите му гневни очи. Медара прочете страшната омраза, която гореше в тях. Може животното да е било подплашено, но вярно беше също тъй, че жребецът, усетил, че тоя път силата е на негова страна, не мислеше да се спре...

Всичко това трая миг-два. Медара разбра, че загива, събра всичките си сили – а як беше, можа да се превърти и да залови въжето с другата си ръка. И сега го влачеше жребецът, но и той опъваше въжето, колкото можеше. Той извади ножа с едната си ръка, преряза въжето, но в туй време се блъсна в корена на една трънка и нещо раздра врата му, като че го закла...

* * *

Чичо Митуш дойде от дама и като видя как Медара гледа към полето и как е замислен, каза му:

– Какво гледаш? Какво си се замислил?

Медара се усмихна и поклати глава.

– Мисля си за черния жребец на хаджи Петра. Какви коне имаше едно време, Митуше, какви коне! Този жребец само дето не ме уби, само дето не ме закла – я виж я раната на врата ми. Ама и той не пати добро: едно лято, като вкарахме хергелята в агъла – налбантите бяха дошли да я коват, – той остана отвън, рече да прескочи плета, натъкна се на един кол и умря...

И макар да беше разказвал тая история многопъти, Медара започна да я разказва пак от самото начало.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: екип на abc дизайн или Мартин Митов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том трети; „Български писател“,
С. 1977. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7836>]